

S. BERNARDI ABBATIS CONTRA
QUAEDAM CAPITULA ERRORUM
ABAEIARDI EPISTOLA CXC SEU
TRACTATUS AD INNOCENTIIUM II
PONTIFICEM

644 PRAEFATIO.

Amantissimo patri domino INNOCENTIO summo Pontifici,
frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum
id quod est.

Oportet ad vestrum referri apostolatum pericula quaeque et
scandala emergentia in regno Dei, ea praesertim quae de fide
contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri
damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Haec
quippe hujus praerogativa Sedis. Cui enim alteri aliquando
dictum est: *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides
tua?* Ergo quod sequitur, a Petri successore exigitur: *Et tu
aliquando conversus confirma fratres tuos* (**Luc. XXII, 32**).
Id quidem modo necessarium. Tempus est ut vestrum
agnoscatis, Pater amantissime, principatum; probetis zelum,
ministerium honoretis. In eo plane Petri impletis vicem, cujus
tenetis et sedem, si vestra admonitione corda in fide
fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei
corruptores.

CAPUT PRIMUM. *Impia Abaelardi de sancta Trinitate dogmata recenset, et explodit.*

1. Habemus in Francia novum de veteri magistro theologum, qui ab ineunte aetate sua in arte dialectica lusit, et nunc in Scripturis sanctis insanit. Olim damnata et sopita dogmata, tam sua videlicet, quam aliena, suscitare conatur, insuper et nova addit. Qui dum omnium quae sunt in coelo sursum, et quae in terra deorsum, nihil, praeter solum Nescio, nescire dignatur; ponit in coelum os suum, et scrutatur alta Dei, rediensque ad nos refert verba ineffabilia, quae non licet homini loqui et dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quae sunt supra rationem, et contra rationem praesumit, et contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? Et quid magis contra fidem, quam credere nolle, quidquid non possit ratione attingere? Denique exponere volens illud Sapientis [*al.* Salomonis], *Qui credit cito, levis est corde* (**Eccli. XIX, 4.**) «Cito credere est,» inquit, «adhibere fidem ante rationem :» cum hoc Salomon non de fide in Deum, sed de mutua inter nos credulitate loquatur. Nam illam quae in Deum est fidem beatus papa Gregorius negat plane habere meritum, si ei humana ratio praebeat experimentum: laudat autem Apostolos, quod ad unius jussionis vocem secuti sunt Redemptorem. (**Homilia 26 in Evang.**) Scit nimirum pro laude dictum, *In auditu auris obedivit mihi* (**Psal. XVII, 45**); increpatos e regione discipulos, quod tardius credidissent (**Marc. XVI, 14**). Denique laudatur Maria, quod rationem fide praevenit; et punitur Zacharias quod fidem

ratione tentavit (**Luc. I, 45, 20**); et rursum Abraham commendatur qui contra spem, in spem credidit (**Rom. IV, 18**).

645 2. At contra theologus noster: «Quid,» inquit, «ad doctrinam loqui proficit, si quod docere volumus, exponi non potest, ut intelligatur?» Et sic promittens intellectum auditoribus suis, in his etiam quae sublimiora et sacratiora profundo illo sinu sacrae fidei continentur, ponit in Trinitate gradus, in maiestate modos, numeros in aeternitate. Denique constituit «Deum Patrem plenam esse potentiam, Filium quamdam potentiam, Spiritum sanctum nullam potentiam: atque hoc esse Filium ad Patrem, quod quamdam potentiam ad potentiam, quod speciem ad genus, quod materiatur ad materiam, quod hominem ad animal, quod aereum sigillum ad aes .» Nonne plus quam Arius hic? Quis haec ferat? quis non claudat aures ad voces sacrilegas? quis non horreat profanas novitates et vocum, et sensuum? Dicit etiam «Spiritus sanctum procedere quidem ex Patre et Filio, sed minime de Patris esse Filiivae substantia . Unde ergo? an forte ex nihilo, sicut et universa quae facta sunt? Nam et ipsa ex Deo esse non diffitetur Apostolus, nec veretur dicere: *Ex quo omnia* (**Rom. XI, 36**). Quid igitur? dicemus ex Patre et Filio Spiritum sanctum non alio prorsus procedere modo, quam omnia, id est non essentialiter, sed creabiliter; ac perinde creatum sicut et omnia? aut numquid tertium inveniet sibi modum, quo eum ex Patre Filioque producat, homo qui nova semper inquit, et quae non invenit fingit, affirmans ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt? «At si esset,» inquit, «de substantia Patris, profecto genitus esset, et duos Pater filios haberet.» Quasi vero omne quod de substantia aliqua est,

continuo ipsum a quo est habeat genitorem. Num vero pediculi, aut lendes [*al.* lentes], aut phlegmata [*al.* fleumata], vel filii carnis sunt, vel non sunt de substantia carnis? aut vermes de ligno putrido prodeuntes, aliunde quam de ligni substantia sunt, qui tamen filii ligni non sunt? Sed et tineae de substantia pannorum substantiam habent, generationem non habent: et multa in hunc modum.

3. Miror autem hominem acutum et sciolum, ut quidem ipse sibi videtur, quomodo cum Spiritum **646** sanctum fateatur Patri et Filio consubstantialem, neget tamen ex Patris Filiique prodire substantia. Nisi forte illos ex ipsius procedere velit: quod quidem inauditum est, et nefandum. Si autem nec is de illorum, nec illi de hujus substantia sunt; ubi, quaeso, consubstantialitas? Aut ergo fateatur cum Ecclesia, Spiritum sanctum de substantia illorum esse, a quibus non negat procedere; aut certe cum Ario consubstantialitatem deneget, et praedicet aperte creationem. Deinde si Filius de substantia Patris est, Spiritus sanctus non est: differant necesse est a se invicem, non solum quia Spiritus sanctus genitus non est, quod Filius est; sed etiam quod Filius de substantia Patris est, quod Spiritus sanctus non est. Quam quidem posteriorem differentiam Catholica huc usque nescivit. Si eam admittimus, ubi Trinitas, ubi Unitas? Siquidem Spiritu sancto Filioque nova a se differentiarum numerositate distantibus, unitas dissipatur: praesertim cum substantialem esse pateat differentiam, quam iste conatur inducere. Porro autem Spiritu sancto a Patris Filiique substantia recedente, non Trinitas remanet, sed dualitas. Neque enim dignum est in Trinitate admitti personam, quae nil habeat in substantia commune cum reliquis. Desinat ergo Spiritus sancti processionem a Patris

Filiique substantia separare; ne duplici impietate numerum et Trinitati minuat, et tribuat Unitati: quod utrumque fides abnuat christiana. Et ne de re tanta solis videar humanis inniti rationibus, legat epistolam Hieronymi ad Avitum: et certe videbit inter caeteras quas redarguit Origenis blasphemias, etiam hoc cum detestantem quod dixerit, Spiritum sanctum de substantia Patris non esse. Beatus Athanasius in libro de unita Trinitate ita loquitur: «Solum Deum ubi memoratus sum, non solam personam Patris indicavi: quia Filium et Spiritum sanctum de hac ipsa sola substantia Patris esse non abnegavi.» Hoc Athanasius.

CAPUT II. *In Trinitate non esse admittendam ullam disparitatem, sed omnimodam aequalitatem.*

4. Videt Sanctitas vestra, quomodo isto non disputante, sed dementante, et Trinitas non cohaeret, et Unitas pendet; nec istud sane absque injuria majestatis. Quidquid namque illud est quod Deus sit, id sine dubio est, quo non possit majus aliquid cogitari. Si ergo in hac unica et summa majestate juxta considerationem personarum vel parum aliquid claudicare recipimus, dum quod uni plus datur, alteri minuitur; minus profecto est totum ab eo, quo nihil majus valeat cogitari. Majus enim sine dubio est quod totum maximum est, quam quod ex parte. Ille vero digne pro sua possibilitate divinam aestimat magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar, ubi est totum summum; nil distans, ubi totum

est unum; nil hians, ubi totum est integrum; nil denique imperfectum vel egens, ubi totum est totum. Totum nempe est Pater, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus; totum Filius, **647** quod ipse et Pater et Spiritus sanctus; totum Spiritus sanctus, quod et ipse et Pater et Filius. Et totum, unum est totum, nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis. Nec enim verum summumque bonum, quod sunt, inter se particulariter dividunt: quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt. Nam quod alter ex altero, vel alter ad alterum veracissime dicitur, personarum sane designatio est, non unitatis divisio. Licet namque in hac ineffabili et incomprehensibili Deitatis essentia, alter et alter (id quidem requirentibus proprietatibus personarum) sobrie catholiceque dicatur; non tamen ibi est alterum, et alterum, sed simplex unum: ut nec praejudicium faciat Unitati Trinitatis confessio; nec proprietatum sit exclusio, vera assertio Unitatis. Tam longe proinde fiat a sensibus nostris, quam est et a regula veritatis execranda illa de genere et specie non similitudo, sed dissimilitudo; et nihilominus illa de aere aereoque sigillo: quoniam cum genus quidem et species, quod ad se invicem sunt, alterum superius, altera inferior sit, Deus autem unus sit; nunquam bene profecto conveniet tantae aequalitati, et tantae disparitati. Et rursum de aere, et quodam aere, quod est aereum sigillum, quoniam quod inde in eandem usurpatur similitudinis rationem, simile est huic, idem iudicium. Cum enim species, ut dixi, minor sit et inferior genere, absit ut hanc in Patre et Filio diversitatem cogitemus; absit ut huic acquiescamus dicenti, hoc esse Filium ad Patrem, quod speciem ad genus, quod hominem ad animal, quod aereum sigillum ad aes, quod aliquam potentiam ad potentiam. Sunt quippe cuncta haec, mutua suae

connexione naturae, ad se invicem superiora et inferiora: et ob hoc nulla prorsus admittenda similitudo ex his ad illud, ubi nihil est inaequale, nihil dissimile. Videtis de quanta vel imperitia, vel impietate descendat harum adinventio similitudinum.

*CAPUT III. Absurdum dogma Abaelardi,
nomina absoluta et essentialia uni personae
proprie et specialiter attribuentis, oppugnat.*

5. Adhuc advertite clarius quid sentiat, doceat, scribat. Dicit proprie et specialiter ad Patrem potentiam, ad Filium sapientiam pertinere: quod quidem falsum. Nam et Pater sapientia, et Filius potentia verissime sunt, sanissimeque dicuntur: et quod est commune amborum, non erit proprium singulorum. Alia illa sunt profecto vocabula, quae non ad seipsos dicuntur, sed ad alterutrum: et ideo est cuique suum, et non commune cum altero. Nam qui Pater est, Filius non est; et qui Filius est, Pater non est: quoniam non quod ad se, sed quod ad Filium Pater est, Patris nomine designatur; et item nomine Filii, non quod ad se Filius, sed quod est ad Patrem, exprimitur. Non sic potentia, non sic sapientia, neque alia multa, quae ad se dicuntur: et Pater et Filius non singulariter, alter respectu alterius. «Non,» inquit, «sed ad proprietatem personae Patris proprie vel specialiter invenimus omnipotentiam attinere, quod non solum cum caeteris duabus personis aequè omnia efficere potest, verum etiam ipse solus

a se, non ab alio existere habet: et sicut habet ex se existere, ita etiam ex se habet posse.» (**ABAEIARDI Theologiae libro I, pag. 990.**) O alterum Aristotelem! An non eadem ratione, si hoc ratio esset, et sapientia et benignitas proprie pertinerent ad Patrem: cum et sapere, et benignum esse, aequae a se Pater, et non ab alio habeat, quemadmodum et esse, et posse? Quod si non abnuat (nec enim de ratione potest), quid, quaeso, facturus est de illa nobili sua partitione, in qua ut Patri potentiam, sic Filio sapientiam, sic Spiritui sancto benignitatem proprie ac specialiter assignavit? Non enim una et eadem res proprie poterit convenire duobus, hoc est, ut cuique propria sit. Eligat quod vult: aut det sapientiam **648** Filio, et tollat eam Patri; aut Patri tribuat, et auferat Filio; et rursum benignitatem aut Spiritui sancto sine Patre, aut Patri sine Spiritu sancto assignet: aut certe desinat nomina communia propria facere, et Patri, quoniam a seipso habet potentiam, non ideo tamen audeat concedere propriam: ne et benignitatem simul et sapientiam, quas a se nihilo minus habet, identidem proprias ipsi sua ratione assignare cogatur.

6. Sed exspectemus adhuc, et videamus, quam theorice noster theologus invisibilia Dei contempletur. Dicit, ut dixi, proprie omnipotentiam pertinere ad Patrem; atque hanc, ut sit integra et perfecta, in gerendo et discernendo constituit. Porro Filio, ut jam dictum est, assignat sapientiam, ipsamque non simpliciter quidem potentiam, sed quamdam in Deo potentiam esse definit, id est potentiam tantum discernendi. Forte timet injuriam facere Patri, si tantum tribuat Filio, quantum et ipsi: et cui non audet potentiam dare integram, concedit dimidiam. Et quod dicit, manifestis declarat exemplis, asserens potentiam discernendi, quae est Filius, ita

quamdam esse potentiam, quemadmodum homo quoddam est animal, et sigillum aereum quoddam est aes: atque hoc esse potentiam discernendi, ad gerendi discernendique potentiam, id est Filium ad Patrem, quod homo ad animal est, quod aereum sigillum ad aes. «Sicut enim,» inquit, «ex eo quod est aereum sigillum, exigit necessario ut aes sit; et ex eo quod est homo, ut animal sit, sed non e converso: ita divina sapientia, quae est potentia discernendi, exigit quod sit divina potentia, sed non e converso (**ABAEELARDI Theologiae lib. II, pag. 1083**).» Quid igitur? vis ut juxta tuam similitudinem, ad instar praecedentium, etiam ex hoc quod Filius est, exigit ut Pater sit; hoc est, ut qui Filius est, Pater sit, quanquam non e converso! Si hoc dicis, haereticus es: si non dicis, vacat similitudo.

7. Ad quid enim tibi ipsam tanto circuitu de longe positis rebus, et minus convenientibus emendicas, tanto labore colligis, tanta inculcas inani multiplicitate verborum, tantis effers laudibus, si non facit ad quod adducitur, ut videlicet membra ad membra congruis proportionibus reducantur! Nonne hoc opus, hic labor est, ut per ipsam nos doceas eam, quae est inter Patrem et Filium, habitudinem! Tenemus autem te docente ad hominis positionem poni animal, sed non e converso secundum regulam dialecticae tuae: qua non quidem posito genere ponitur species, sed posita specie ponitur genus. Cum ergo Patrem ad genus, Filium ad speciem referas; non id ratio similitudinis postulat, ut similiter posito Filio, Patrem poni ostendas, et non converti? ut quomodo qui homo est, necessario animal est, sed non convertitur; ita quoque qui Filius est necessario Pater sit, et aequae non convertatur. Sed contradicit tibi in hoc catholica

fides, quae profecto utrumque recusat, tam Patrem videlicet esse qui Filius est, quam esse Filium qui Pater est. Nam alius procul dubio Pater, atque alius Filius: quamvis non aliud Pater, quam Filius. Nam per Alius et Aliud, novit pietas fidei caute inter personarum proprietates et individuum essentiae unitatem discernere; et medium iter tenens, regia incedere via: ut nec declinet ad dexteram, confundendo personas; nec respiciat ad sinistram, substantiam dividendo. Quod si per simplex esse dicas vere consequi ut si Filius est, necessario Pater sit; nil te juvat, cum ratio relationis necessario exigit, ut convertatur, et eadem veritas comitetur conversam: quod non congruit adductae de genere et specie, vel de aere, aereoque sigillo similitudini. Neque enim, sicut per simplex esse duntaxat verissime dicitur. Si Pater est, Filius est; et si Filius est, Pater est: ita etiam possumus inter hominem et animal, sive inter aereum sigillum et aes, in veritate convertibilem texere consequentiam. Nam etsi verum sit dicere, Si homo est, animal est: non tamen vera est conversa, qua dicitur, Si animal est, homo est. Et item si sigillum aereum est, necessario sequitur **649** ut aes sit; non tamen si aes sit, necessario sequitur ut sigillum aereum sit. Sed jam pergamus ad reliqua.

8. En juxta istum habemus omnipotentiam in Patre, quamdam potentiam in Filio: dicat nobis etiam de Spiritu sancto quid sentiat. «Benignitas ipsa,» inquit, «quae hoc nomine quod est Spiritus sanctus demonstratur, non est in Deo potentia, sive sapientia (**ABAEIARDI Theologiae libro II, pag. 1085**).» Videbam. Satanam tanquam fulgur cadentem de coelo (**Luc. X, 18**). Sic debet cadere, qui ambulat in magnis et mirabilibus super se. Vides, Pater sancte, quas scalas, imo quae praecipitia iste sibi paraverit ad ruinam. Omnipotentiam, semipotentiam,

nullam potentiam. Ipso auditu horreo, et ipsum horrorem puto sufficere ad refellendum. Verumtamen testimonium pono, quod turbato interim occurrit ad removendam Spiritus sancti injuriam. In Isaia legitur, *Spiritus sapientiae, Spiritus fortitudinis* (**Isa. XI, 2**); per quod utique satis aperte istius audacia, etsi non comprimitur, convincitur tamen. O lingua magniloqua! Esto ut injuria Filii vel Patris remittatur tibi: numquid blasphemia Spiritus? Manet angelus Domini qui secet te medium: dixisti enim, «Non est Spiritus sanctus in Deo potentia, sive sapientia.» Ita pes superbiae ruit cum irruit.

CAPUT IV. *Refellit definitionem fidei, qua dicit Abaelardus fidem esse aestimationem.*

9. Nec mirum si homo, qui non curat quae dicat, irruens in arcana fidei, thesauros absconditos pietatis tam irreverenter invadit atque discerpit; cum de ipsa pietate fidei nec pie, nec fideliter sentiat. Denique in primo limine Theologiae, vel potius Stultilogiae suae, fidem definit aestimationem (**Theologiae libro I, pagg. 977 et 1061**). Quasi cuique in ea sentire et loqui quae libeat liceat; aut pendeant sub incerto in vagis ac variis opinionibus nostrae fidei sacramenta, et non magis certa veritate subsistant. Nonne si fluctuat fides, inanis est et spes nostra? Stulti ergo martyres nostri, sustinentes tam acerba propter incerta, nec dubitantes sub dubio remunerationis praemio durum per exitum diuturnum inire exsilium. Sed absit ut putemus in fide vel spe nostra aliquid, ut is putat, dubia aestimatione pendulum; et non magis totum quod in ea est, certa ac solida veritate

subnixum, oraculis et miraculis divinitus persuasum, stabilitum et consecratum partu Virginis, sanguine Redemptoris, gloria resurgentis. Testimonia ista credibilia facta sunt nimis. Si quo minus, ipse postremo Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus. Quomodo ergo fidem quis audet dicere aestimationem, nisi qui Spiritum istum nondum accepit, quive Evangelium aut ignoret, aut fabulam putet? *Scio cui credidi, et certus sum*, clamat Apostolus (II Tim. I, 12): et tu mihi subsibilas, «Fides est aestimatio?» Tu mihi ambiguum garris, quo nihil est certius. Sed Augustinus aliter: «Fides,» ait, «non conjectando vel opinando habetur in corde in quo est, ab eo cujus est; sed certa scientia, acclamante conscientia.» Absit ergo, absit ut hos fines fides habeat christiana. Academicorum sint istae aestimationes, quorum est dubitare de omnibus, scire nihil. Ego vero securus in Magistri Gentium sententiam pergo, et scio quoniam non confundar. Placet mihi, fateor, illius de fide definitio, etsi iste etiam ipsam latenter insimulet. *Fides est*, ait, *substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium* (Hebr. XI, 1). *Substantia*, inquit, *rerum sperandarum*, non inanium phantasia conjecturarum. Audis substantiam. Non licet tibi in fide putare, vel disputare pro libitu; non hac illacque vagari per inania opinionum, per devia errorum. Substantiae nomine aliquid tibi certum fixumque praefigitur: certis clauderis finibus, certis limitibus coarctaris. Non est enim fides aestimatio, sed certitudo.

10. Sed advertite caetera. Omitto quod dicit spiritum 650 timoris Domini non fuisse in Domino; timorem Domini castum in futuro saeculo non futurum; post consecrationem panis et calicis, priora accidentia, quae

remanent, pendere in aere; daemonum in nobis suggestiones contactu fieri lapidum et herbarum, prout illorum sagax malitia novit harum rerum vires diversas diversis incitandis et incendendis vitiis convenire; Spiritum sanctum esse animam mundi; mundum, juxta Platonem, tanto excellentius animal esse, quanto meliorem animam habet Spiritum sanctum. Ubi dum multum sudat, quomodo Platonem faciat christianum, se probat ethnicum. Haec, inquam, omnia, aliasque istiusmodi naenias ejus non paucas praetereo: venio ad graviora. Non quod vel ad ipsa cuncta respondeam; magis enim opus voluminibus esset: illa loquor quae tacere non possunt.

*CAPUT V. Arguit Abaelardum, sua sensa aut
somnia unanimi Patrum sententiae
praeferentem; praesertim ubi dicit Christum non
ideo incarnatum, ut hominem liberaret de
potestate Satanae.*

11. Mysterium nostrae redemptionis, sicut in libro quodam Sententiarum ipsius, et item in quadam ejus expositione Epistolae ad Romanos legi, temerarius scrutator majestatis aggrediens, in ipso statim suae disputationis exordio, ecclesiasticorum doctorum unam omnium de hac re dicit esse sententiam, et ipsam ponit ac spernit, et gloriatur se habere meliorem: non veritus contra praeceptum Sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri (**Prov. XXII, 28**). «Sciendum est,» ait, quod omnes doctores nostri post Apostolos in hoc conveniunt, quod diabolus dominium

et potestatem habebat super hominem, et jure eum possidebat: ideo scilicet quod homo ex libertate arbitrii, quam habebat, sponte diabolo consensit. Aiunt namque, quod si quis aliquem vicerit, victus jure victoris servus constituitur. Ideo,» inquit, «sicut dicunt doctores, hac necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis jure liberaretur a jugo diaboli. Sed, ut nobis videtur,» ait, «nec diabolus unquam jus aliquod in homine habuit, nisi forte Deo permittente, ut carcerarius: nec Filius Dei ut hominem liberaret, carnem assumpsit.» Quid in his verbis intolerabilius judicem, blasphemiam, an arrogantiam? quid damnabilius, temeritatem, an impietatem? An non justius os loquens talia fustibus tunderetur, quam rationibus refelleretur? Nonne omnium merito in se provocat manus, cujus manus contra omnes? Omnes, inquit, sic: sed non ego sic. Quid ergo tu? quid melius affers? quid subtilius invenis? quid secretius tibi revelatum jactas, quod tot praeterierit sanctos, effugerit sapientes? Aquas furtivas et panes absconditos, puto, apponet nobis iste.

12. Dic tamen, dic quidquid illud est, quod tibi videtur, et nulli alteri. An quod Filius Dei non ut hominem liberaret, hominem induit? Hoc plane nemini, te excepto, videtur: tu videris ubi videris. Non enim hoc a sapiente, non a propheta, non ab apostolo, non denique ab ipso Domino accepisti. Magister Gentium accepit a Domino, quod et tradidit nobis (**I Cor. XI, 23**). Magister omnium suam doctrinam fatetur non esse suam: *Non enim, ait, a meipso loquor (Joan. VII, 16; XIV, 10)*. Tu vero de tuo nobis tradis, et quod a nemine accepisti. Qui loquitur mendacium, de proprio loquitur (**Joan. VIII, 44**). Tibi proinde sint, quae tua sunt. Ego prophetas et

apostolos audio, obedio Evangelio, sed non Evangelio secundum Petrum. Tu novum nobis condis Evangelium? Quintum Ecclesia evangelistam non recipit. Quid Lex, quid Prophetæ, quid Apostoli, quid apostolici viri nobis aliud evangelizant, quam quod solus tu negas, Deum videlicet factum hominem, **651** ut hominem liberaret? Et si angelus de coelo aliud nobis evangelizaverit, anathema sit.

13. Sed qui venerunt post apostolos, doctores non recipis, homo qui super omnes docentes te intellexisti. Denique non erubescis dicere, quod adversum te omnes sentiant, cum ab invicem non dissentiant. Frustra proinde illorum tibi fidem doctrinamque proponerem, quos jam proscripsisti: ad Prophetas te ducam. Loquitur sub typo Jerusalem ad populum acquisitionis, non propheta, sed in propheta, Dominus, dicens: *Salvabo te, et liberabo te, noli timere* (**Soph. III, 16, 17**). Quaeris a qua potestate? Non enim vis ut diabolus in hominem habeat, vel habuerit potestatem: fateor, nec ego. Non tamen idcirco non habet, quia ego et tu hoc nolumus. Hoc si non confiteris tu, nec cognoscis: cognoscunt et dicunt *qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici*. Quod minime negares et tu, si non esses sub manu inimici. Non potes gratias agere cum redemptis, qui redemptus non es. Nam si redemptus esses, Redemptorem agnosceres, et non negares redemptionem. Nec quaerit redimi, qui se nescit captivum. Qui autem scierunt, *clamaverunt ad Dominum, et Dominus exaudivit eos, et redemit eos de manu inimici*. Et ut intelligas hunc inimicum qui sit, *Quos redemit, ait, de manu inimici, de regionibus congregavit eos* (**Psal. CVI, 2, 6**). Sed primum quidem agnosce hunc congregatorem, de Caiphas prophetat in Evangelio, quia Jesus moreretur pro gente. Et qui narrat,

sequitur dicens: *Non tantum pro gente; sed ut filios Dei, qui erunt dispersi, congregaret in unum* (**Joan XI, 51, 52**). Quo erant dispersi? In omnes regiones. Ergo quos redemit, de regionibus congregavit eos. Non congregaret, nisi redimeret. Erant enim non solum dispersi, sed et captivi. Redemit, et congregavit: *redemit autem de manu inimici*. Non dicit, inimicorum; sed, *inimici*. Inimicus unus, regiones multae. Siquidem non de regione, sed *de regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari* (**Psal. CVI, 3**). Quis iste unus tam potens dominus, qui non uni prae fuit regioni, sed omnibus? Non alius, ut arbitror, quam ille, qui ab alio propheta dicitur absorbere fluvium, id est genus humanum, et non mirari: habere autem fiduciam, quod et Jordanis, hoc est electio ipsa, influat in os ejus (**Job XL, 18**). Beati qui sic influunt ut effluant, qui sic intrant ut exeant.

14. Sed quid? Nondum forte credis Prophetis, sic sibi concinentibus de diaboli potestate in hominem. Veni mecum et ad Apostolos. Dixisti nempe te non sentire cum illis qui post Apostolos venerunt. Assentias vel Apostolis, si forte et tibi contingat quod unus eorum loquitur de quibusdam: *Nequando, inquit, det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem* (**II Tim. XXV, 26**). Paulus est iste, qui homines a diabolo captivos teneri asserit ad ejus voluntatem. Audis *ad ejus voluntatem*, et negas potestatem? Si et Paulo non credis, veni jam ad ipsum Dominum; si forte audias, et quiescas. Nempe ab ipso appellatur *Princeps hujus mundi* (**Joan. XIV, 30**), et *fortis armatus* (**Luc. XI, 21**), possessorque vasorum (**Matth. XII, 29**): et dicis eum non habere

potestatem in homines? Nisi tu aliud putas hoc loco intelligi atrium, quam mundum; vasa, quam homines. Quod si atrium diaboli, mundus erat; et homines vasa ejus; quomodo non dominabatur hominibus? ait item Dominus capientibus se: *Haec est hora vestra, et potestas tenebrarum* (**Luc. XXII, 53**). Potestas ista non latuit illum qui dicebat: *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii claritatis suae* (**Coloss. I, 13**). Hanc ergo Dominus ne in se quidem negavit diaboli potestatem, sicut nec Pilati, qui membrum erat diaboli. Ait siquidem: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi data tibi fuisset desuper* (**Joan. XIX, 11**). Quod si in viride lignum in tantum grassata est ista desuper data potestas, aridum quomodo non fuit ausa contingere? Nec injustam puto iste causabitur potestatem datam desuper. Discat ergo diabolus non solum potestatem, sed et justam habuisse in homines: ut consequenter et hoc videat, venisse utique **652** in carne Dei Filium propter liberandos homines. Caeterum etsi justam dicimus diaboli potestatem, non tamen et voluntatem. Unde non diabolus qui invasit; non homo qui meruit: sed justus Dominus qui exposuit. Non enim a potestate, sed a voluntate justus injustusve quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem jus, etsi non jure acquisitum, sed nequiter usurpatum; juste tamen permissum. Sic itaque homo juste captivus tenebatur, ut tamen nec in homine, nec in diabolo illa esset justitia, sed in Deo.

CAPUT VI. *In opere liberationis humanae non solum misericordiam, sed et justitiam relucere.*

15. Juste igitur homo addictus, sed misericorditer liberatus; sic tamen misericorditer, ut non defuerit justitia quaedam et in ipsa liberatione: quoniam hoc quoque fuit de misericordia liberantis, ut (quod congruebat remediis liberandi) justitia magis contra invasorem, quam potentia uteretur. Quid namque ex se agere poterat, ut semel amissam justitiam recuperaret homo servus peccati, vinctus diaboli? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit sua; et ipsa sic est. Venit princeps hujus mundi, et in Salvatore non invenit quidquam: et cum nihilominus innocenti manus iniecit, justissime quos tenebat amisit: quando is qui morti nihil debebat, accepta mortis injuria, jure illum, qui obnoxius erat, et mortis debito, et diaboli solvit dominio. Qua enim justitia id secundo homo exigeretur? Homo siquidem qui debuit, homo qui solvit. Nam *si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt (II Cor. V, 14)*: ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit; nec alter jam inveniatur qui forefecit, alter qui satisfecit: quia caput et corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis, quando juxta Evangelium Pauli, quo convincitur mendacium Petri, mortuus pro nobis *convivificavit nos sibi, donans nobis omnia delicta, delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exspolians principatus et potestates (Coloss. II, 13, 14)*.

16. Utinam ego inveniar in his spoliis, quibus spoliatae sunt contrariae potestates, traductus et ipso in possessionem Domini! Si me insecutus Laban arguerit, quod recesserim clam ab eo, audiat clam me accessisse ad eum, et ob hoc clam

recessisse. Subjecit me illi causa secretior peccati: subduxit me illi ratio occultioris justitiae. Aut si gratis venundatus sum, gratis non redimar? Si Assur sine causa calumniatus est mihi, sine causa causam exigit evasionis. Quod si dixerit, Pater tuus addixit te; respondebo, Sed frater meus redemit me. Cur non aliunde justitia, cum aliunde reatus? Alius qui peccatorem constituit, alius qui justificat a peccato; alter in semine, alter in sanguine. An peccatum in semine peccatoris, et non justitia in Christi sanguine? Sed justitia, inquiet, sit cujus est: quid ad te? Esto. Sed sit etiam culpa cujus est: quid ad me? An justitia justi super eum erit, et impietas impii non erit super eum? Non convenit filium portare iniquitatem patris, et fraternae fieri exsortem justitiae. Nunc ergo per hominem mors, et per hominem vita. Sicut enim *in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo vivificabuntur* (**I Cor. XV, 21, 22**): quoniam non sic illi attineo, ut non et isti. Si illi per carnem; et per fidem huic: et si infectus ex illo originali concupiscentia; etiam Christi gratia spirituali perfusus sum. Quid mihi plus imputatur de praevaricatore? Si generatio, regenerationem oppono: nisi quod spiritualis est ista, illa carnalis, nec patitur ratio aequitatis ut ex aequo contendat: sed vincat necesse est spiritus carnem, et sit efficacior causa, cujuspotior est et natura; quo plus videlicet prosit generatio secunda, quam prima nocuerit. Sane pervenit delictum ad me, sed pervenit et gratia. **653** *Et non sicut delictum, ita et donum. Nam judicium ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem* (**Rom. V, 16**). A primo homine manavit delictum, a summo coelo egressio gratiae. Utrumque a parente, illud a primo, ista a summo. Terrena nativitas perdit me: et non multo magis generatio coelestis conservat me? Nec

vereor sic erutus de potestate tenebrarum repelli a Patre luminum, justificatus gratis in sanguine Filii ejus. Nempe ipse qui justificat: quis est qui condemnet? Non condemnabit justum, qui misertus est peccatori. Justum me dixerim, sed illius justitia. Quaenam ipsa? *Finis legis Christus, ad justitiam omni credenti (Rom. X, 4).* Denique *qui factus est nobis, inquit, justitia a Deo Patre (I Cor. I, 30).* Quae ergo mihi justitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non eet mea indulta justitia? Et sane mihi tutior donata, quam innata. Nam ista quidem gloriam habet, sed non apud Deum: illa autem, cum sit salutis efficax, materiam non habet gloriandi nisi in Domino. Nam *etsi justus fuero, inquit, non levabo caput (Job X, 15);* ne videlicet responsum accipiat: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? (I Cor. IV, 7.)*

CAPUT VII. *Abaelardum perstringit, impie ac temere Dei secreta scrutantem et extenuantem.*

17. Haec est justitia hominis in sanguine Redemptoris: quam homo perditionis exsufflans et subsannans, in tantum evacuare conatur, ut totum quod Dominus gloriae semetipsum exinanivit, quod minoratus est ab Angelis, quod natus de femina, quod conversatus in mundo, quod expertus infima, quod passus indigna, quod demum per mortem crucis in sua reversus: ad id solum putet et disputet redigendum, ut traderet hominibus formam vitae vivendo et docendo, patiundo autem et moriendo charitatis metam praefigeret. Ergo docuit justitiam, et non dedit; ostendit charitatem, sed non infudit; et

sic rediit in sua? Itane hoc totum est *magnum illud pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria?* (**I Tim. III, 16**). Incomparabilis doctor, qui etiam profunda Dei sibi aperiens, et ea quibus vult lucida et pervia faciens, altissimum sacramentum, et mysterium absconditum a saeculis, sic nobis suo mendacio planum et apertum reddit, ut transire leviter per illud possit quivis, etiam incircumcissus et immundus: quasi Dei sapientia cavere nescierit aut neglexerit quod ipsa prohibuit, sed dederit et ipsa sanctum canibus, et margaritas porcis. Sed non est ita. Nam etsi manifestatum est in carne, sed tamen justificatum est in spiritu: ut et spiritualibus spiritualia conferantur; et animalis homo non percipiat quae sunt spiritus Dei; nec fides nostra sit in sapientia verbi, sed in virtute Dei. Unde Salvator ait, *Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (**Matth. XI, 25**); et Apostolus: *Etsi, inquit, opertum est Evangelium meum, in his est opertum qui pereunt* (**II Cor. IV, 3**).

18. Denique advertite hominem irridentem quae sunt spiritus Dei, quoniam stultitia illi videntur; et insultantem Apostolo loquenti Dei sapientiam in mysterio absconditam; invehentem in Evangelium, Dominum blasphemantem. Quam prudentius quod non valet comprehendere, credere dignaretur, nec auderet contemnere, aut conculcare sacrum reverendumque mysterium. Longum est ad omnes ejus ineptias et calumnias, quas divino struit consilio, respondere. Pauca tamen infero, e quibus caetera aestimentur. «Cum solos,» inquit, «electos liberaverit Christus, quomodo

eos **654** diabolus possidebat, sive in hoc saeculo, sive in futuro magis, quam modo ?» Respondemus: Imo quia diabolus electos Dei possidebat, a quo, sicut dicit Apostolus, captivi tenebantur ad ipsius voluntatem (**II Tim. II, 26**): ut Dei propositum de ipsis impleretur, opus fuit liberatore. Oportuit autem liberari in hoc saeculo, ut liberos haberent in futuro. Deinde infert: «Nunquid etiam pauperem illum, qui in sinu Abrahae requiescebat, sicut et divitem damnatum, diabolus cruciabat; aut etiam in ipsum Abraham dominium habebat, caeterosque electos?» Non: sed habuisset, si non liberati fuissent fide venturi, sicut de ipso Abraham scriptum est: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* (**Gen. XV, 6**); item: *Abraham exsultavit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est* (**Joan. XVIII**). Propterea jam tunc sanguis Christi rorabat etiam Lazaro ne flammam sentiret: quod et ipse credidisset in eum qui erat passurus. Sic de omnibus electis illius temporis sentiendum, natos quidem et ipsos, aequae ut nos, sub potestate tenebrarum, propter originale peccatum: sed erutos antequam morerentur, et nonnisi in sanguine Christi. Scriptum est enim : *Turbae autem quae praecedebant, et quae sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini* (**Matth. XXI, 9**). Ergo Christo in carne venienti, et antequam veniret, et post, benedictum est a turbis benedictorum: quamvis praeerentes plenam minime tunc consecuti sint benedictionem, servata nimirum hac praerogativa temporis gratiae.

CAPUT VIII. Quare Christus tam gravem ac laboriosum nos liberandi modum suscepit, cum sola ejus voluntas seu jussio sufficeret.

19. Deinde laborans docere et persuadere, diabolum nullum sibi jus in hominem vindicare potuisse aut debuisse, nisi permissu Dei, et quod sine injuria diaboli jure Deus profugum suum, si vellet misereri, repetere, et solo verbo eripere posset, quasi hoc quis diffiteatur, post multa aliquando infert: «Quae itaque necessitas, aut quae ratio, aut quod opus fuit, cum sola jussione sua, divina miseratio liberare hominem a peccato posset; propter redemptionem nostram Filium Dei carne suscepta, tot et tantas inedia, opprobria, flagella, sputa, denique ipsam crucis ignominiosam et asperrimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibulum sustineret .» Respondemus: Necessitas nostra fuit, et necessitas dura sedentium in tenebris et umbra mortis. Opus, aequum nostrum, et Dei ipsius, et sanctorum Angelorum. Nostrum, ut auferret jugum captivitatis nostrae: suum, ut impleretur propositum voluntatis ejus: Angelorum, ut numerus impleretur eorum. Porro ratio hujus facti fuit dignatio facientis. Quis negat Omnipotenti ad manum fuisse alios et alios modos nostrae redemptionis, justificationis, liberationis? Verum hoc non praejudicat hujus, quem e multis elegit, efficaciae. Et fortasse is praestat, per quem in terra oblivionis, gravedinis, lapsus nostri, tot et tantis gravaminibus Reparatoris fortius et vivacius admoneremur. Alias autem nemo hominum novit, nec noscere ad plenum potest, quid boni ad gratiam, quid congruentiae ad sapientiam, quid decori ad gloriam, quid

commodi ad salutem, penes se ipsam contineat hujus venerandi mysterii inscrutabilis altitudo: quam propheta considerans expavit, non penetravit (**Habac. III, 2, juxta LXX**); et praecursor Domini indignum se judicavit qui penetraret (**Joan. I, 27**).

20. Caeterum si non licet perscrutari divinae sacramentum voluntatis, licet tamen sentire effectum operis, fructum utilitatis percipere. Et quod licet scire, non licet tacere: quia *gloria regum celare verbum, et gloria Dei investigare sermonem* (**Prov. XXV, 27**). Fidelis sermo, et omni acceptione dignus! quoniam cum adhuc peccatores essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus (**Rom. V, 10**). **655** Ubi reconciliatio, et remissio peccatorum. Nam si, dicente Scriptura, *Peccata nostra separant inter nos et Deum* (**Isai. LIX, 2**), manente peccato, non est reconciliatio. In quo ergo remissio peccatorum? *Hic calix, inquit, novi testamenti in meo sanguine, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum* (**Matth. XXVI, 28; Luc. XXII, 20**). Itaque ubi reconciliatio, ibi remissio peccatorum. Et quid ipsa, nisi justificatio? Sive igitur reconciliatio, sive remissio peccatorum, sive justificatio sit; sive etiam redemptio, vel liberatio de vinculis diaboli a quo captivi tenebamur ad ipsius voluntatem: intercedente morte Unigeniti obtinemus, justificati gratis in sanguine ipsius, *in quo*, sicut idem dicit, *habemus redemptionem per sanguinem ejus et remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus* (**Ephes. I, 7**). Cur, inquis, per sanguinem, quod potuit facere per sermonem? Ipsum interroga. Mihi scire licet quod ita: cur ita, non licet. Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me finxisti sic!

21. Sed haec stultitia ei videntur: non potest tenere risum. Audite cachinnos. «Quomodo,» ait, «justificari nos vel reconciliari Deo per mortem Filii ejus dicit Apostolus, qui tanto amplius adversus hominem irasci debuit, quanto amplius homines in crucifigendo Filium suum deliquerunt, quam in transgrediendo primum ejus praeceptum unius pomi gustu?» Quasi non potuerit Deo in uno eodemque et facto displicere iniquitas malignantium, et placere pietas patientis. Et ait: «Quod si tantum fuerat illud Adae peccatum, ut expiari non posset nisi morte Christi, quam expiationem habebit ipsum homicidium, quod in Christo commissum est?» Breviter respondemus, ipsum sanguinem quem fuderunt et interpellationem ipsius quem occiderunt. Addit etiam: «Nunquid mors innocentis Filii in tantum Deo Patri placuit, ut per ipsam reconciliaretur nobis, qui hoc peccando commisimus, propter quod innocens Dominus est occisus: nec nisi hoc maximum fieret peccatum, illud multo levius potuit ignoscere?» Non mors, sed voluntas placuit sponte morientis, et illa morte expungentis mortem operantis salutem, restituentis innocentiam, triumphantis principatus et potestates, spoliantis inferos, ditantis superos, pacificantis quae in coelo sunt et quae in terra, omnia instaurantis. Et quoniam haec tam pretiosa mors, voluntarie suscipienda adversus peccatum, non tamen poterat fieri nisi per peccatum, non delectatus quidem, sed tamen bene usus malitia sceleratorum, et mortem de morte, et de peccato damnavit peccatum. Et quanto illorum major iniquitas, tanto ejus voluntas sanctior, et eo potentior, ad salvandum: quatenus tanta mediante potentia antiquum illud, quamvis grande peccatum, necessario tamen huic, quod in Christo, commissum est, cederet, tanquam minus majori. Nec peccato

sive peccantibus ascribitur haec victoria; sed bene utenti peccato, et peccantes fortiter perferenti, et convertenti in usum pietatis, quidquid in ipsum ausa est crudelitas impiorum.

22. Fuit vero sanguis qui effusus est, tam multus ad ignoscendum, ut ipsum quoque peccatum maximum, quo factum est, ut effunderetur, deleret; ac per hoc de antiqui illius, utpote levioris, deletione nullam omnino dubietatem relinqueret. Deinde iste. «Cui vero,» inquit, «non crudele et iniquum videtur, ut sanguinem innocentis in pretium aliquod quis requisierit, ut ullo modo ei placuerit innocentem interfici; nedum Deus tam acceptam Filii mortem habuerit, ut per ipsam universo reconciliatus sit mundo?» Non requisivit Deus Pater sanguinem Filii, sed tamen acceptavit oblatum; non sanguinem sitiens, sed salutem, quia salus erat in sanguine. Salus plane, et non, sicut iste sapit et scribit, sola charitatis ostensio. **656** Sic enim concludit tot calumnias et invectiones suas, quas in Deum tam impie, quam imperite evomuit, ut dicat: «Totum esse quod Deus in carne apparuit, nostram de verbo et exemplo ipsius institutionem, sive, et postmodum dicit, instructionem; totum quod passus et mortuus est, suae erga nos charitatis ostensionem vel commendationem .»

CAPUT IX. Christum venisse in mundum, non solius instructionis nostrae, sed et liberationis causa.

23. Caeterum quid prodest quod nos instituit, si non restituit? Aut nunquid frustra instruimur, si non prius destruat in nobis corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato? Si omne quod profuit Christus, in sola fuit ostensione virtutum; restat ut dicatur, quod Adam quoque ex sola peccati ostensione nocuerit: siquidem pro qualitate vulneris allata est medicina. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur (I Cor. XV, 22)*. Ergo sicut hoc, ita et illud. Si vita, quam dat Christus, non est alia, quam institutio ejus; nec mors utique, quam dedit Adam, alia erit similiter quam institutio ejus: ut ille quidem ad peccatum exemplo suo, hic vero exemplo et verbo ad bene vivendum, et se diligendum homines informarent. Aut si christianae fidei, et non haeresi Pelagianae acquiescentes, generatione, non institutione traductum in nos confitemur Adae peccatum, et per peccatum mortem; fateamur necesse est, et a Christo nobis, non institutione, sed regeneratione restitutam justitiam, et per justitiam vitam: *ut sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae (Rom. V, 18)*. Et si ita est, quomodo is dicit, «consilium et causam incarnationis fuisse, ut mundum luce suae sapientiae illuminaret, et ad amorem suum accenderet.» Ubi ergo redemptio? A Christo nempe ut fateri dignatur, illuminatio et provocatio ad amorem: redemptio et liberatio a quo

24. Esto quod Christi adventus illis prosit, qui se illi possunt conformare per vitam, et vicem ei dilectionis rependere: quid de parvulis? quam dabit lucem sapientiae vix adhuc captantibus lucem vitae? unde accendet [*al. ascendent*] ad Dei amorem, qui necdum matres suas amare noverunt? Nihilne

proderit eis adventus Christi? nihil quod complantati sunt similitudini mortis ejus per Baptismum, quoniam nondum possunt, prohibente aetate, Christum sapere aut amare? «Redemptio itaque,» ait, «nostra est, illa summa in nobis per Christi passionem dilectio.» Ergo parvuli non habent redemptionem, quia non habent summam illam dilectionem. An sicut non habent unde diligant, ita nec unde pereant, ut non sit eis in Christo necessaria regeneratio, utpote quibus generatio ex Adam nihil nocuerit? Si hoc sapit, cum Pelagio desipit. Quidquid horum sentiat, patet quantum humanae sacramento salutis invideat; quantum, quod in ipso est, evacuet alti dispensationem mysterii, qui totum de salute tribuit devotioni, regenerationi nihil: qui nostrae gloriam redemptionis, et summam salutis, non in virtute crucis, non in pretio sanguinis, sed in nostrae constituit conversationis profectibus. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (**Galat, VI, 14**), in qua est salus, vita et resurrectio nostra.

25. Et quidem tria quaedam praecipua in hoc opere nostrae salutis intueor: formam humilitatis, in qua Deus semetipsum exinanivit; charitatis mensuram, quam usque ad mortem, et mortem crucis extendit; redemptionis sacramentum, quo ipsam mortem, quam pertulit, sustulit. Horum duo priora sine ultimo sic **657** sunt, ac si super inane pingas. Magnum profecto et valde necessarium humilitatis, magnum et omni acceptione dignum charitatis exemplum: sed non habent fundamentum, ac proinde nec statum, si desit redemptio. Volo totis nisibus humilem sequi Jesum; cupio eum qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me, quibusdam brachiis vicariae dilectionis amplecti: sed oportet me et Agnum manducare

paschalem. Nisi enim manducavero carnem ejus, et bibero ejus sanguinem, non habebō vitam in memetipso. Aliud sequi Jesum, aliud tenere, aliud manducare. Sequi, salubre consilium; tenere et amplecti, solemne gaudium; manducare, vita beata. Caro enim ejus vere est cibus, et sanguis ejus vere est potus. Panis est Dei qui de coelo descendit, et dat vitam mundo (**Joan. VI, 56, 33**). Quis status gaudio, sive consilio, absque vita? Nempe haud alius quam picturae absque solido. Ergo nec humilitatis exempla, nec charitatis insignia, praeter redemptionis sacramentum, sunt aliquid.

26. Haec, Domine, Pater, de labore manuum pueri vestri qualiacunque tenetis, adversus pauca quidem novae haereseos capitula: ubi etsi non aliud quam zelum agnoscitis meum, tamen propriae interim conscientiae satisfeci. Nam cum non esset quod agerem pro injuria fidei quam dolebam; operae mihi pretium arbitror, si illum monui, cujus arma potentia a Deo ad destructionem contrariarum assertionum, ad destruendam omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigendum omnem intellectum in obsequium Christi. Sunt et alia in aliis ejus scriptis non pauca, nec minus mala capitula, ad quae nec temporis, nec epistolae angustia respondere permittit. Quanquam nec necessarium putem, cum sint adeo manifesta, ut ipsa etiam vulgata fide facile refellantur. Collegi tamen aliqua, et transmisi.